

บทความปริทัศน์
หลักอิทธิบาท 4: เส้นทางสู่ความสำเร็จ
Four Iddhipada: Path of accomplishment

ปิ่นมณี ขวัญเมือง
Pinmanee Kwanmuang
รองศาสตราจารย์ ภาควิชาครุศาสตร์เกษตร คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
kkamnuay@kmitl.ac.th

บทนำ

เมื่อกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การได้เกิดเป็นมนุษย์ถือเป็นสิ่งประเสริฐ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีขึ้น คนเราเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ต่างก็มุ่งหวังให้มีความสุขและความสำเร็จในชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น มนุษย์แต่ละคนเกิดมามีต้นทุนและมีที่มาต่างกันซึ่งเป็นเหตุสุดวิสัยที่จะแก้ไขที่มาได้ อย่างไรก็ตามมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาแล้วต่างก็หวังซึ่งความสุขและความสำเร็จในชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น โดยต่างคนต่างก็มีวิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้ได้ความสุข ความสำเร็จนั้นมาครอบครอง เมื่อได้กระทำตามวิธีการนั้นๆ อย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และกลายเป็นนิสัยก็จะส่งผลมายังผู้กระทำ ถ้าวิธีการที่กระทำนั้นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมก็จะส่งผลดีกับชีวิตของตนเองและครอบครัว แต่ถ้าวิธีการนั้นเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเองและครอบครัว ดังนั้นการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างมั่นคงและถาวรตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นไปตามหลักสุจริต ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น หลักอิทธิบาท 4 จึงเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จในชีวิตที่ควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปปฏิบัติอย่างเต็มที่ จะเกิดเป็นความสำเร็จที่สร้างความเจริญให้แก่ตนเองและครอบครัวอย่างแท้จริง

หลักอิทธิบาท 4

การที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตโดยปราศจากภัยอันตรายใดๆ ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องอาศัยธรรมภาชิตที่ว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน (อตตาทิ อตตโน น โถ) การที่จะปฏิบัติสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองนั้นต้องอาศัยหลักธรรมในหมวด 4 ที่สำคัญ คือ อิทธิบาท 4 “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ ส่วนคำว่า “บาท” แปลว่า ทางหรือสิ่งที่ช่วยนำทาง เมื่อรวมกันแล้วจึงหมายถึง **ทางแห่งความสำเร็จ** เป็นหลักธรรมหรือวิธีการที่คนจะพึงใช้เพื่อสร้างความสำเร็จในชีวิต ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา [1] โดยแต่ละองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 มีรายละเอียดดังนี้ [1, 2]

1. ฉันทะ (Chanda: will; zeal; aspiration) คือ ความพอใจ ซึ่งในการทำงานหรือทำภารกิจใดๆ ก็ตาม เราต้องมีความพอใจหรือมีความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักในสิ่งที่เราทำ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งเป็นข้อแรกที่จะทำให้งานหรือภารกิจนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้โดยง่าย

2. วิริยะ (Viriya: energy; effort; exertion; perseverance) ความเพียร ในการทำงานหรือภารกิจใดๆ ผู้กระทำจะต้องขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม

เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ในการทำงานหรือกิจการต่างๆ นั้นต้องประสบปัญหาและอุปสรรคบ้าง ไม่มากก็น้อย การที่เราจะฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นไปได้จำเป็นต้องอย่างยั้งที่เราจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทนเป็นที่ตั้ง

3. จิตตะ (Citta: thoughtfulness; active thought; dedication) ความเอาใจใส่ ความคิดมุ่งมั่น เป็นการตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่กระทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาใจใส่ไม่ปล่อยใจให้จิตใจฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย อุทิศตัวให้แก่สิ่งที่ทำ ดังนั้นในการทำภารกิจต่างๆ เราต้องเอาใจใส่ ตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่ทำหรือตั้งใจทำซึ่งจะทำให้งานนั้นบรรลุเป้าหมายในเวลาอันรวดเร็ว

4. วิมังสา (Vimamsa: investigation; examination; reasoning; testing) คือ ความไตร่ตรอง ไคร่ครวญ ทดลอง เป็นการใช้อนุญาพิจารณาคำตรวญ ทดลองหาเหตุผลและตรวจสอบข้อสงสัยย้อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ ค้นหาวิธีการปรับปรุง ตรวจสอบสิ่งที่ทำให้ละเอียดถี่ถ้วน เพื่อให้ได้งานนั้นออกมาดีที่สุด

จากรายละเอียดของอิทธิบาท 4 ตามที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การที่เราจะสร้างความสำเร็จให้กับชีวิตและหน้าที่การ

งานนั้น เราสามารถสร้างได้ด้วยตัวของเราเอง โดยจะต้องปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ให้ครบทุกข้อ และกระทำอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพราะทุกข้อนั้นมีขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ หลักอิทธิบาท 4 สามารถนำไปใช้เพื่อสร้างความสำเร็จให้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกหน้าที่การงานตามความเหมาะสม เช่น สำหรับนักเรียนนักศึกษานำไปใช้ในการเรียนให้ประสบความสำเร็จ ส่วนบุคคลในวัยทำงานนำไปใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพรวมถึงผู้บริหาร เป็นต้น นอกจากนี้บางกรณีก็นำไปใช้เพื่อการปรับปรุงตนเองให้ห่างไกลจากอบายมุข หรือการเลิกอบายมุข ซึ่งเมื่อมีความตั้งใจและเมื่อได้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เช่น มีการใช้โปรแกรมหลักอิทธิบาท 4 ในการเสริมสร้างแรงจูงใจภายในเพื่อการเลิกบุหรี่ ซึ่ง ธนิตา คงสมัย [3] ได้ทำการวิจัยแบบกึ่งทดลองกับกลุ่มตัวอย่างพนักงานชายของโรงพยาบาลที่สูบบุหรี่มากกว่าวันละ 1 มวน และสูบบุหรี่ติดต่อกันมากกว่า 1 ปี ขึ้นไป รูปแบบการวิจัยมีการจัดกลุ่มทดลองให้ได้รับโปรแกรมหลักอิทธิบาท 4 จากการจัดกิจกรรมกลุ่ม 7 ครั้ง เป็นเวลา 21 วัน เปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมที่มีการดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนแรงจูงใจภายในสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและสูงกว่ากลุ่มควบคุม รวมทั้งกลุ่มทดลองมีอัตราการสูบบุหรี่ลดลงและหยุดสูบบุหรี่สูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งผลของการใช้โปรแกรมอิทธิบาท 4 นี้ สามารถนำไปเป็นกลยุทธ์เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสำหรับผู้ที่ต้องการเลิกบุหรี่ในคลินิกอดบุหรี่ได้

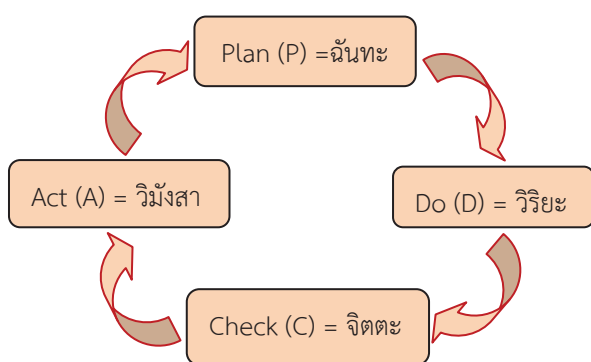
อิทธิบาท 4 จึงถือเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความสำเร็จ โดยพระธรรมปิฎก [4] ได้ให้ความหมายของอิทธิบาท 4 ว่า เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ฉันทะ : มีความพอใจ มีใจรัก คือพอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจกรรมหรือการงานที่ทำ ไม่ใช่สักแต่ว่าทำให้เสร็จ หรือทำเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย จิตตะ : เอาใจฝักใฝ่ คือตั้งใจตรึงรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ และวิมังสา : ใช้ปัญญาสอบสวน คือหมั่นใช้ปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรวหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ เป็นต้น เมื่อกล่าวให้ง่ายตามลำดับการปฏิบัติก็คือ “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝักใฝ่ และใช้ปัญญาสอบสวน” และยังมีผู้ให้ความหมายของอิทธิบาท 4 อีกหลายท่าน เช่น จารุมาศ เรื่องสุวรรณ [5] ได้สรุปหลักอิทธิบาท 4 ว่า เป็นหลักแห่งการประกอบกิจการงาน

ใดๆ ให้สำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ คือความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้นๆ วิริยะ คือความพากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ จิตตะ คือ การตั้งใจทำงาน หมั่นตรวจสอบผลงานอยู่เสมอ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำ ไม่เอาใจไปคิดเรื่องอื่น และวิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงานที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญข้อดี-ข้อเสีย และปรับแก้ให้สมบูรณ์อย่างมีเหตุผล

นอกจากนั้นยังมีความหมายของอิทธิบาท 4 ในลักษณะเดียวกัน เช่น ปริญญา จงวัฒนา [6] ได้กล่าวว่า อิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรม 4 ประการ ที่เป็นบาทฐานนำไปสู่ความสำเร็จ โดยฉันทะ เป็นความพอใจ ความพึงใจที่จะกระทำกิจใดๆ เพื่อที่ได้รับผลสำเร็จตามปรารถนา วิริยะ เป็นความเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ได้ตั้งปรารถนาไว้แล้วและได้มีความพอใจ พึงใจ กระทำแล้วให้สำเร็จลุล่วงตามปรารถนา จิตตะ จิตจดจ่อ คือ มีสติ มีสมาธิในการที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ได้ตั้งปรารถนาไว้แล้ว ได้มีความพอใจ พึงใจ ก่อนกิจกรรมนั้นแล้ว ก็ต้องใช้กำลังใจ ความคิด กำลังสติปัญญาและสมาธิ ไม่หันเหไปทางอื่น เพื่อกระทำกิจนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามปรารถนา และวิมังสา การไตร่ตรอง ทดสอบ ทดลอง พินิจพิจารณา เมื่อกระทำสิ่งใดๆ แล้วย่อมประสบปัญหา เป็นปัญหาใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ก็ต้องใช้การใคร่ครวญพิจารณาถึงปัญหาต่างๆ ด้วยอุบายปัญญา ตั้งข้อสมมติฐานเป็นเหตุ เพื่อที่จะหาปัจจัยองค์ประกอบในสิ่งที่ตนรู้มาเป็นข้อเปรียบเทียบเชิงกระทบ เพื่อที่จะแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นให้ได้ และทำการทดสอบ ทดลองว่า สามารถให้ผลจริงตามที่ตั้งข้อสมมติหรือไม่ กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนมีความแน่ใจ และแก้ปัญหาก็ประสบกับกิจนั้นสำเร็จได้ตามความปรารถนาที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปใช้ตามที่สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย [7] กล่าวว่า อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย หรือเป็นหนทางแห่งการดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ความถูกต้อง และการเข้าถึงประโยชน์สุข และยังเป็นหลักธรรมที่อนุโลมได้ว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคล เช่น ประสบความสำเร็จในการเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต เป็นต้น

จากหลักอิทธิบาท 4 ที่กล่าวมา สรุปความหมายได้ดังนี้ อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านการเรียน การทำงาน และการปฏิบัติกิจใดๆ ที่เป็นในทางสร้างสรรค์ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เพื่อให้กิจนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ มี 4 ข้อ คือ ฉันทะ : ความรัก ความพอใจในกิจที่ทำ วิริยะ : คือ ขยันหมั่นเพียร พยายามทำกิจที่ได้รับมอบหมายสำเร็จสมบูรณ์ ถูกต้องและทันตามเวลา จิตตะ : คือความเอาใจใส่ในกิจที่ทำ

มีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ ไม่คิดฟุ้งซ่าน และวิมิงสา คือ การตรวจสอบหาส่วนที่ผิดพลาด นำมาแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาของตน จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 นั้นมีความสอดคล้องวงจรคุณภาพตามหลัก PDCA [8] ซึ่งสรุปได้ดังรูปที่ 1



รูปที่ 1 ความสอดคล้องระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับ

วงจรคุณภาพ PDCA เป็นกิจกรรมพื้นฐานในการพัฒนาประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุง (Act) การดำเนินกิจกรรม PDCA อย่างเป็นระบบให้ครบวงจรอย่างต่อเนื่องหมุนไปเรื่อยๆ ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยรายละเอียดแต่ละขั้นตอนของวงจรคุณภาพ PDCA [8] มีรายละเอียดดังนี้

1. การวางแผน หมายถึงการรวบรวมกำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ในการดำเนินงาน วิธีการและขั้นตอนที่จำเป็น เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย ในการวางแผนจะต้องทำความเข้าใจกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เป้าหมายที่กำหนดต้องเป็นไปตามนโยบาย วิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วทั้งองค์กร การวางแผนในบางด้านอาจจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงาน หรือเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย ข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐานนี้จะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบได้ว่า การปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่ได้ระบุไว้ในแผนนั้นหรือไม่

2. การปฏิบัติ หมายถึงการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งก่อนที่จะปฏิบัติงานใดๆ จำเป็นที่จะต้องศึกษาข้อมูลและเงื่อนไขต่างๆ ของสภาพที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ในกรณี

ที่เป็นงานประจำที่เคยปฏิบัติหรือเป็นงานเล็กน้อยอาจใช้วิธีการเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองก่อนที่จะปฏิบัติจริง การปฏิบัติจะต้องดำเนินไปตามแผน วิธีการ และขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ โดยจะต้องเก็บรวบรวม และบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานไว้ด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานขั้นต่อไป

3. การตรวจสอบ เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อประเมินว่ามีการปฏิบัติงานตามแผน หรือมีปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างการทำงานหรือไม่ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากการดำเนินงานใดๆ มักจะเกิดปัญหาแทรกซ้อนที่ทำให้การดำเนินงานไม่ไม่เป็นไปตามแผนอยู่เสมอ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการทำงาน การติดตามตรวจสอบและการประเมิน เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำควบคู่ไปกับการดำเนินงาน เพื่อที่จะได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพของการดำเนินงานต่อไป ในการตรวจสอบและการประเมินการปฏิบัติงานนั้นจะต้องตรวจสอบด้วยว่า การปฏิบัติงานนั้นเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของงาน

4. การปรับปรุง เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังจากการได้ทำการตรวจสอบไปแล้ว การปรับปรุงอาจเป็นการแก้ไขปรับปรุงแบบเร่งด่วน เฉพาะหน้า หรือการค้นหาคauseที่แท้จริงของปัญหา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเดิม การปรับปรุงอาจนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงานต่างไปจากเดิม เมื่อมีการดำเนินงานตามวงจร PDCA ในรอบใหม่ ข้อมูลที่ได้จากการปรับปรุงจะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพเพิ่มขึ้นด้วย

จากรายละเอียดของวงจรคุณภาพ จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในทุกขั้นตอน เพราะเมื่อเรามีความรักในกิจที่จะกระทำแล้วก็มุ่งหวังว่ากิจที่กระทำนั้นจะต้องบรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ผลของงานที่ได้จะต้องมีประสิทธิภาพ คำนึงกับต้นทุนและเวลาที่ทำ หลักอิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักที่นำไปใช้ได้ในทุกสถานการณ์ ในการเรียนและการประกอบอาชีพ สำหรับนักเรียน นักศึกษา สำหรับผู้ประกอบการอาชีพตามความถนัด ความรู้และความสามารถ ถ้าได้นำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ ก็จะทำให้ประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม แนวทางการใช้หลักอิทธิบาท 4 มีอยู่หลายแนวทาง ทั้งนี้ผู้นำไปใช้ต้องทำความเข้าใจอย่างแท้จริงและนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์ที่แท้จริง

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

1. แนวทางการประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียน โดยจุดเริ่มต้นของการศึกษาเล่าเรียนคือ เรียนในสิ่งที่ตนเองรัก

และมีความตั้งมั่นว่าจะเรียนและนำความรู้ที่ตนเองเรียนนั้นมาใช้ในการประกอบอาชีพ และสร้างความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน และในระหว่างที่ศึกษาเล่าเรียนนั้นก็ต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทนเป็นที่ตั้ง มีการตรวจสอบและพัฒนาผลการเรียนของตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ตลอดจนมีการปรับปรุงสิ่งที่ตนเป็นข้อเสียของตนเองในระหว่างเรียนให้ดีขึ้นด้วย ทั้งนี้การนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้เรียนด้วย ดังนั้นนักเรียน นักศึกษาต้องมีวิจักษณ์ญาณและปัญญา หาเหตุผลกลั่นกรองที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ ซึ่งมีพฤติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ลำดับขั้นตอนของการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนเริ่มต้นด้วยมีฉันทะหรือความพอใจที่จะเรียน เมื่อพอใจที่จะเรียนก็ก่อให้เกิดความเพียรพยายามเกิดขึ้น เพื่อหวังจะได้ความรู้และมีผลการเรียนดีตามที่ตนเองปรารถนา ขณะที่เรียนก็มีความเอาใจใส่ ฝึกฝนสิ่งที่เรียน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามหลักวุฒิธรรม 4 ประการ [9]

วุฒิธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้นำไปปฏิบัติ มีชีวิตเจริญรุ่งเรือง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ปัญญาวุฒิธรรม” แปลว่าธรรมเป็นเครื่องเจริญงอกงามแห่งปัญญา ประกอบด้วย 4 ข้อคือ

1. **คบคนดี (สัปปุริสสังเสวะ)** หมายถึง การเลือกคบกับคนดีเป็นมิตร

2. **ฟังคำแนะนำที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)** หมายถึง การฟังคำแนะนำที่ดีจากผู้มีคุณธรรมความรู้ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น

3. **คิดถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ)** หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนลงมือปฏิบัติ

4. **ปฏิบัติถูกต้องตามธรรม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ)** หมายถึง ปฏิบัติถูกต้องเหมาะสมตามทำนองคลองธรรม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม

การนำหลักวุฒิธรรมมาใช้ในการเรียนประกอบด้วยขั้นตอนที่เข้าใจง่าย 4 ขั้นตอน คือ หาครูดีให้เจอ ฟังคำครูให้ชัด ตรองคำครูให้ลึก และทำตามคำครูให้ครบ ดังแสดงในตารางที่ 1 [10]

ตารางที่ 1 หลักในการศึกษา (วุฒิธรรม 4)

ธัมมานุธัมมปฏิบัติ	ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม	ทำตามคำครูให้ครบ	How
โยนิโสมนสิการ	ตรองธรรม	ตรองคำครูให้ลึก	Why
สัทธัมมัสสวนะ	ฟังธรรม	ฟังคำครูให้ชัด	What
สัปปุริสสังเสวะ	คบสัตบุรุษ	หาครูดีให้เจอ	Model

เมื่อตั้งใจเรียนตามหลักวุฒิธรรม 4 ไม่เล่น ไม่หยอกล้อ ไม่ละทิ้งงานที่ได้รับมอบหมายจากครู เมื่อส่งงานครูแล้วเห็นข้อบกพร่องของตน หรือข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นก็พิจารณาข้อผิดพลาดนั้นและทำการแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความสำเร็จในการศึกษาก็เป็นไปตามเป้าหมายที่ปรารถนา ซึ่งได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียน เช่น พระจิระศักดิ์ บุญฤทธิ์ [11] ได้ศึกษาถึงผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมการรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาความชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่าก่อนเข้าโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนงานวิจัยของ ณิชากัทร เงินจตุรัส [12] ได้ศึกษาการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหาร ครู มีการจัดกิจกรรมสอดแทรกเพื่อให้นักเรียนเห็นประโยชน์และคุณค่าของอิทธิบาท 4 ในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรมคุณธรรมจริยธรรมทุกวันหน้าเสาธง ประชาสัมพันธ์เรื่องนักเรียนหรือผู้ประสบความสำเร็จในการเรียน ได้คะแนนดีเยี่ยม ได้รับรางวัลต่างๆ ก็เพราะใช้หลักอิทธิบาท 4 นอกจากนี้ครูยังสอดแทรกหลักอิทธิบาท 4 ในโอกาสต่างๆ เช่น อบรมค่ายคุณธรรม จริยธรรม วิทยากรเน้นการสอดแทรกหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลัก ส่วนผลการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการประกอบอาชีพของครู พบว่า ครูมีความรักใคร่ในการเรียนการสอน มีความรับผิดชอบในการบริหารการเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนให้ดี มีความพากเพียรในการเรียน ตั้งใจทำ ต้องมีความรับผิดชอบสูง มีใจฝึกฝนต่อการเรียนและการทำงาน มีการพิจารณาใคร่ครวญ ปรับปรุงอยู่เสมอ เพื่อให้การเรียนการสอนดี ภาพรวมจากการวิจัยกล่าวได้ว่า ผู้บริหาร ครู เห็นคุณค่าของอิทธิบาท 4 ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน จารุมาศ เรื่อง สุวรรณ [5] ได้ทำการวิจัยเรื่องการสอนแบบจำลองการสอนวิชาช่างซ่อมจักรยานยนต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการกองทัพบก พบว่าแบบจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 แตกต่างจากการสอนแบบปกติมากที่สุด จากการเปรียบเทียบการจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 กับการสอนหลังจากการปรับอิทธิพลตัวแปรปรวบรวมออกมาแล้ว พบว่า แบบจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จะเห็นได้ว่าแนวทางการประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ด้าน การศึกษาเล่าเรียนนั้น สามารถใช้ได้ทั้งกับผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งจะต้องมีการใช้อย่างเป็นลำดับขั้นตอน และรูปแบบการใช้ ต้องมีปัจจัยอื่น เช่น หลักคุณธรรม 4 ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ ครูผู้สอนจะต้องฝังความรู้ความเข้าใจในหลักอิทธิบาท 4 และ วิธีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างถูกต้อง จนเกิดเป็นนิสัยและ นำไปใช้เมื่อต้องไปประกอบอาชีพได้

2. แนวทางการใช้อิทธิบาท 4 ในการทำงาน คงเป็นสิ่งที่ ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนทำงานทุกคนต่างก็หวังความสำเร็จก้าวหน้า ในหน้าที่การงานนั้นๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วบางคนทำงาน ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จตามสิ่งที่ปรารถนาไว้ทุกคน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็น งานส่วนตัวหรืองานที่มีหัวหน้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คนทำงานทุกประเภท ทุกลักษณะถ้าได้มีการศึกษาถึงหลัก อิทธิบาท 4 ให้เข้าใจอย่างแท้จริง ความสำเร็จในการทำงาน ย่อมไม่ไกลเกินความรู้ความสามารถ เริ่มตั้งแต่ต้องรักในงานที่ ทำ (บางคนไม่ได้ทำในงานที่ตนเองรัก ถ้าเสี่ยงไม่ได้ก็ขอให้รัก ในงานที่ทำ) รู้จักวางแผนในการทำงานตามเวลา โอกาส และ ต้นทุน มีความเพียรพยายามทำงานนั้นให้สำเร็จ ทำงานนั้นให้ เต็มความรู้ความสามารถ หมั่นพิจารณาบทวนการทำงานนั้น อยู่เสมอเพื่อหาข้อบกพร่องและพัฒนาให้ดีขึ้น แต่คนส่วนใหญ่มักจะเห็นตัวเองเป็นสำคัญ มองว่าตัวเองทำดีแล้วแต่ที่ไม่มีใคร ความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะว่าหัวหน้าไม่รัก ไม่ชอบ เป็นต้น ดังนั้นในการทำงานให้สมบูรณ์นอกจากยึด หลักอิทธิบาท 4 แล้ว ยังมีหลักธรรมหลายประการที่นำมาใช้ ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ เช่น ยึดหลักหัวใจเศรษฐกิจ 4 ประการ อันประกอบด้วย อุฏฐานสัมปทา (ขยันหา) อารักข สัมปทา (รักษาคิด) กัลยาณมิตตตา (มีกัลยาณมิตร) และสม ชีวิตา (ดำเนินชีวิตในคลองธรรม) ซึ่งเป็นหลักที่จะต้องทำงาน อย่างมีเงินต้องทำงาน แต่การทำงานก็ต้องมีองค์ประกอบทั้ง 4 ทุกคนที่ทำงานก็ต้องการประสบความสำเร็จกันทั้งนั้น ดังนั้นต่างคนก็ต่างแสวงหาความสำเร็จ ความสำเร็จที่สมบูรณ์ นั้นต้องอาศัยคุณธรรมเป็นพื้นฐาน โดยคุณธรรมอันเป็น พื้นฐานแห่งความสำเร็จประกอบด้วยปฏิบัติ 5 ประการ คือ ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ และกตัญญู คุณธรรมทั้ง 5 ประการนี้จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ โดยเฉพาะขยัน อดทน ประหยัด ก็เพื่อตัวเอง ส่วนซื่อสัตย์และกตัญญูนั้นก็มีความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน คนทำงานไม่ซื่อสัตย์ ไม่กตัญญูก็ กลายเป็นคนเนรคุณ ความเจริญในชีวิตก็เกิดได้ยาก [13] ซึ่ง ทั้งคนไม่ซื่อสัตย์และไม่กตัญญูนี้พบมากในสังคม และ ก่อให้เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันมากมาย ตัวอย่างการใช้หลัก อิทธิบาท 4 ในการทำงาน ซึ่งไพบูลย์ ตั้งใจ [14] ได้ศึกษาถึง

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ตามหลักอิทธิ บาท 4 กรณีศึกษาบริษัท แอมพาส อินดัสตรี จำกัด จังหวัด สมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงานของพนักงานตามหลักอิทธิบาท 4 อยู่ในระดับมาก โดยพนักงานมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านจิตตะ (การ เอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน) มากสุด ส่วนด้านวิริยะ (ความ เพียรพยายามในการปฏิบัติงาน) มีค่าต่ำสุด ซึ่งมีปัญหาและ อุปสรรคที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ได้แก่ รายได้ ยังไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมยังไม่สะอาด สวัสดิการยังไม่ ครบคลุม การศึกษาของอัมพร หงษ์เจ็ด [15] เกี่ยวกับการ ประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการทำงานของบุคลากร โรงพยาบาลหนองม่วงไข่ พบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการทำงานของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดย เรียงจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา ด้าน ฉันทะ และด้านวิริยะ เมื่อเปรียบเทียบตามระดับตำแหน่ง พบว่านำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ไม่แตกต่างกัน ผลการ ประยุกต์ใช้กับเจ้าหน้าที่ที่มีความตื่นตัว ตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ ทำงานอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ ผ่านพ้น ภาวะวิกฤตจนได้รับรางวัลในการพัฒนาบุคลากรด้าน จริยธรรม ส่วนการศึกษาของวรจิต สิทธิศาสตร์สกุล [16] ซึ่ง ได้ศึกษาถึงการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาของนักธุรกิจเสื้อผ้า สำเร็จรูป: กรณีศึกษาเดอะแพลทินัม แฟชั่นมอลล์ กรุงเทพมหานคร พบว่านักธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเดอะ แพลทินัม แฟชั่นมอลล์ กรุงเทพมหานคร มีการประยุกต์ใช้ หลักอิทธิบาท 4 โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก และเมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า มีการประยุกต์ใช้ด้านฉันทะ ความพอใจในการทำงาน ด้านวิริยะ ความเพียรพยายามใน การทำงาน ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน และ ด้านวิมังสา ความพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานอยู่ในระดับ มาก โดยผู้ที่มีอายุต่างกันมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 โดยรวมทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จะเห็นได้ว่าแนวทางในการนำหลักอิทธิบาท 4 มา ประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้นนั้น ต้องพิจารณาทั้ง 4 ด้าน คือ ต้องพัฒนาด้านฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

3. แนวทางการใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้บริหาร นอกจากจะมีกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ทำงาน ทั้งงานที่ต้องมีเจ้านายและงานส่วนตัวแล้ว กลุ่มผู้บริหารถือ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ เพราะผู้บริหารหรือผู้นำ มีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ มากกว่าผู้ปฏิบัติงาน ต้องทำงานด้วยความระมัดระวังเป็น

อย่างยิ่ง ซึ่งผู้บริหารนั้นจะต้องพิจารณาหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลายประการ เช่น หลักพรหมวิหาร 4 หลักอคติ 4 เป็นต้น ผู้บริหารต้องมีความเมตตาต่อผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ ต้องไม่มีความลำเอียง ทำงาน ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ด้วยความเป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ ผู้บริหารที่มีทั้งบริหารในธุรกิจของตนเอง ผู้บริหารที่ดำรงตำแหน่งตามวาระต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จนั้นส่งผลไปสู่ความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ความกินดีอยู่ดีของผู้ปฏิบัติงาน สมาชิกในองค์กรด้วย ตัวอย่างเช่น สุทธิชัย ปัญญาโรจน์ [17] ได้กล่าวหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำไปใช้ในการบริหารได้ เริ่มตั้งแต่ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีความรัก ความชอบ ความพอใจในงานบริหารก่อน ถ้าไม่รักไม่ชอบก็จะไม่มีความสุขในการทำงานด้านบริหาร ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงาน บริหารคน บริหารงบประมาณต่างๆ ต่อมาก็ความเพียร คนที่จะมีความสำเร็จในการบริหารนั้น ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ผู้บริหารจะต้องมีความขยันมากกว่าลูกน้อง ผู้บริหารบางคนต้องอยู่ที่ทำงานมากกว่าลูกน้อง ขณะที่ลูกน้องกลับบ้านแล้วผู้บริหารยังต้องอยู่ตรวจงานในเวลากลางคืน ดังนั้นผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรเป็นเลิศ นอกจากความเพียรแล้วผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จยังต้องเอาใจใส่ ฝึกฝนกับงานนั้นเป็นพิเศษ ซึ่งการจดจ่ออยู่กับงานนั้นๆ จะทำให้ความผิดพลาดในงานนั้นๆ เกิดขึ้นน้อย งานออกมาดี เรียบร้อย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สุดท้ายคือการพิจารณาใคร่ครวญ ผู้บริหารต้องรู้จักวิเคราะห์ ใคร่ครวญ ปรับปรุง แก้ไข พัฒนางานที่บริหาร พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น การที่ผู้บริหารรู้จักใคร่ครวญ วิเคราะห์ มักจะทำให้การตัดสินใจถูกต้องมากกว่าคิดผิด และใช้ข้อผิดพลาดมาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม การทำงานของผู้บริหารจะต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบกว่าผู้ปฏิบัติงาน และผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบและรับชอบไปพร้อมๆ กัน การศึกษาของกรองกาญจน์ พุทธิพลกุล [18] ซึ่งได้ศึกษาถึงอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารและพนักงานที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจการ กรณีศึกษา: บริษัท สตาร์มาร์คแมนูแฟกเจอร์ริง จำกัด จังหวัดสมุทรสาคร โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคือ ผู้บริหารและพนักงานของบริษัท สตาร์มาร์คแมนูแฟกเจอร์ริง จำกัด จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 223 คน ทำการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารและพนักงาน ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจการของบริษัทฯ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีผลค่าเฉลี่ยด้านจิตตะ (การเอาใจใส่มุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน) สูงสุด ด้านวิมังสา (การรู้จักพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล) ต่ำสุด ปัญหาและอุปสรรคที่มีผล

ต่อการดำเนินกิจการคือ รายได้ยังไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมในที่ทำงานคับแคบ ฝุ่นละอองเยอะ พนักงานขาดการได้รับการฝึกฝนอบรมเพื่อเพิ่มเติมทักษะในการทำงาน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าว ถ้าผู้บริหารได้นำข้อบกพร่องต่างๆ ไปวางแผนในการพัฒนาองค์กรในอนาคต ก็จะทำให้องค์กรได้รับการพัฒนามากขึ้น จะเห็นได้ว่าการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้สร้างความสำเร็จให้แก่องค์กรนั้น การทบทวนประสิทธิภาพของการบริหารงานนั้นต้องอาศัยบุคลากรหลายส่วนด้วยกัน

บทสรุป

การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นเกิดขึ้นได้ยาก และยังเป็นบุคคลที่มีความพร้อมทั้งรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติด้วยแล้วยังเป็นไปได้อย่าง มนุษย์แต่ละคนมีที่มาต่างกันซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเลือกได้ แต่เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วสามารถที่จะเลือกสิ่งดีๆ สร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวได้ หรือจะกล่าวว่าทุกคนสามารถกำหนดชีวิตตนเองได้ ในการดำรงชีวิตทางโลก คนที่จะยืนหยัดอยู่ได้อย่างสง่างามนั้นจะต้องพัฒนาตนเองจนกระทั่งมีความสำเร็จเป็นคนที่มีความน่าเชื่อถือ มีปัญญา มีทรัพย์ มีพวกพ้องบริวาร ซึ่งต้องอาศัยการเข้าใจในหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง และนำไปฝึกฝนอบรมตนเองจนเป็นนิสัย แนวทางการสร้างความสำเร็จที่สำคัญตามหลักพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำมาสร้างความสำเร็จในการประกอบอาชีพต่าง ๆ นำมาใช้ในการเรียนสำหรับนักเรียน นักศึกษา นำมาใช้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำ สำหรับผู้บริหารนำมาใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กร ถ้ามองในส่วนเล็กๆ ตั้งแต่ประชากรแต่ละคน สังคมต่างๆ สถาบัน องค์กรต่างๆ ไปจนถึงประเทศชาติ ได้มีการปลูกฝังหลักธรรมอิทธิบาท 4 ตั้งแต่ลูกหลานในครอบครัว ให้เป็นคนรักงาน ตั้งใจทำงาน รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน เมื่อไปอยู่ในสังคมที่ใหญ่ขึ้นก็จะติดนิสัยดังกล่าวดำเนินไป และเมื่อเป็นหัวหน้าหรือผู้นำก็จะมี ความรอบคอบ ความผิดพลาดในกิจต่างๆ ก็เกิดขึ้นน้อย หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ยอมรับคำติเตียนต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ดีขึ้น สังคมและประเทศก็จะมีความสุขสงบ

เอกสารอ้างอิง

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2545.

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.

กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

- [2] นิรนาม. **อิทธิบาท 4 : กลุ่มสาระพระพุทธศาสนา**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.kr.ac.th/ebook2/uraiwan/01.html>. (วันที่ค้นข้อมูล: 18 ธันวาคม 2557).
- [3] ธนิตา คงสมัย. 2011. ผลของโปรแกรมหลักอิทธิบาท 4 ในการเสริมสร้างแรงจูงใจภายในเพื่อการเลิกบุหรี่. *J. Nurs Sci*, 29(1), น.63-72
- [4] พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด
- [5] จารุมาศ เรื่องสุวรรณ, พันเอก. 2548. **การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพตามหลักอิทธิบาท 4 ของพลทหารในสวนสนับสนุนกองบัญชาการกองทัพบก**. ปริญญาดุขฎิบัณฑิต ป.ด. (อาชีวศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- [6] ปัญญา จงวัฒนา. 2550. **พุทธธรรมเพื่อกล่ามมิต**. กรุงเทพฯ: ศิลปสยามบรรณกิจและการพิมพ์
- [7] สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย. 2550. **หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์**. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- [8] PDCA (Plant-Do-Check-Act). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.techno.rru.ac.th/pdf/kpi//PDCA.pdf> (วันที่ค้นข้อมูล: 14 มกราคม 2558).
- [9] **ธรรมเป็นเครื่องเจริญ (วุฒิธรรม 4)** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.oknation.net/blog/Atata/2013/12/30/entry-2> (วันที่ค้นข้อมูล: 18 มกราคม 2558).
- [10] คณะกรรมการโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ. 2550. **หลักในการศึกษา (วุฒิธรรม 4)**. ปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในมหามงคลวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. น. 35.
- [11] พระจิรศักดิ์ บุญฤทธิ์. 2554. **ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- [12] นิชาภัทร เงินจตุรัส. 2556. **การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมืองจังหวัดขอนแก่น**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.mcu.ac.th/site/thesiscontent_desc.php?ct=1&t_id=1130 (วันที่ค้นข้อมูล: 15 มกราคม 2558).
- [13] พระราชวิจิตรปฏิภาณ (เจ้าคุณพิพิธ). (ม.ป.ป.). **ฝ่าความจนคนเหนือดวง**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- [14] ไพบุลย์ ตั้งใจ. 2554. **ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 : กรณีศึกษา บริษัท แอมพาสอินดัสทรี จำกัด จังหวัดสมุทรปราการ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [15] อัมพร หงษ์เจ็ด. **การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากร โรงพยาบาลหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/569691> (วันที่ค้นข้อมูล: 14 มกราคม 2558).
- [16] วรจิต สติศาสตร์สกุล. **การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาของนักธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูป: กรณีศึกษาเฉพาะกรณีเดอะแพลทินัม แฟชั่นมอลล์ กรุงเทพมหานคร**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://createxgarment.blogspot.com/2013/01/blog-post.html?view=magazine> (วันที่ค้นข้อมูล: 24 มกราคม 2558).
- [17] สุทธิชัย ปัญญาโรจน์. **ประสบความสำเร็จในการทำงานโดยยึดหลักอิทธิบาท 4**. สถาบันพัฒนาบุคลากร. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.oknation.net/blog/markandtony/2008/10/03/entry-1> (วันที่ค้นข้อมูล: 14 มกราคม 2558).
- [18] กรองกาญจน์ พงศพิศกุล. 2556. **อิทธิบาท 4 ของผู้บริหารและพนักงานที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจการ กรณีศึกษา : บริษัท สตาร์มาร์คแมนูแฟคเจอร์ริงจำกัด จังหวัดสมุทรสาคร**. การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย การประชุมหาญวิชาการ ครั้งที่ 4. น.177-184.